

Overal een beetje God. Alledaagse Theologie

R.Ruard Ganzevoort en anderen

Kampen: ThUK, 2002.

Daaruit de bijdragen van RR.Ganzevoort:

- Overal een beetje God
- Alledaagse Theologie
- Geweld
- Multiculti

Overal een beetje God

R.Ruard Ganzevoort

Published in: Ganzevoort, R.R. en anderen, *Overal een beetje God. Alledaagse Theologie*. Kampen: ThUK, 2002.

God, geloof, kerk. Vroeger hoorden die drie bij elkaar zoals Kwik, Kwek en Kwak. Met natuurlijk de dominee of pastoor als een domme vriendelijke Donald of een naargeestige Oom Dagobert. Het is er allemaal nog steeds, maar voor veel mensen staat het losser van elkaar. De kerk is een gebouw of een groep mensen waar je eventueel bij kunt horen. Geloof is bijna hetzelfde als onzekerheid. En God?

Overal een beetje God. Op de meest onverwachte plaatsen gaat het over God, god, goden, het goddelijke, het geheim. Met allerlei woorden en namen, afkomstig uit de verschillende godsdiensten of uit je eigen levensgeschiedenis. Overal gaat het om de grote vragen van het leven die door de eeuwen heen aan dat woord 'God' verbonden zijn. Wat is het goede leven? Hoe gaan we om met het kwaad? Wat is echt, wat is waar, wat is mooi? Wie is mijn voorbeeld? Wat mag ik hopen?

Of je het nu God noemt of niet, je zult de vragen herkennen. Misschien ben je er niet elke dag mee bezig, maar de vragen liggen bij de kern van elke keuze die je maakt in je leven. En als je met die vragen bezig bent, dan ben je bezig met theologie.

In dit boekje pakken we een paar vragen bij de kop. Niet met de bedoeling antwoord te geven, maar om je te laten zien wat er aan de vragen vast zit. En daarmee willen we je laten ervaren wat theologie als wetenschap inhoudt. Het gaat over heel gewone dingen, maar daaronder blijken steeds de grote vragen te liggen.

Wie wij zijn? Theologen, maar dat had je al gedacht. Studenten en docenten aan de Theologische Universiteit Kampen. Op de laatste bladzijde stellen we ons voor. Hier nodigen we je uit om mee te denken.

Alledaagse Theologie

R.Ruard Ganzevoort

Published in: Ganzevoort, R.R. en anderen, *Overal een beetje God. Alledaagse Theologie*. Kampen: ThUK, 2002.

Theologen houden zich bezig met het ‘spreken over God’. Je hebt inmiddels gemerkt dat we dat woord ‘God’ niet te smal opvatten. We staan open voor al die vormen en uitingen waar het om deze zelfde vragen gaat. Tegelijk staan we in een traditie waar het spreken over God vooral gevonden werd in de Bijbel. Tussen die traditie en de huidige veelkleurigheid bewegen we ons.

We bestuderen het ‘spreken over God’. We beschrijven, analyseren en doordenken het. We vragen ons af welk spreken over God heilzaam is, en wanneer het schadelijk is. We zoeken een antwoord op de vraag welk spreken juist, waarachtig, goed en mooi is. Dat willen we doen in een eerlijke discussie, met persoonlijke betrokkenheid, maar ook met respect voor anderen.

Waar vinden we het spreken over God? Binnen de theologie – en dus ook in de opleiding in Kampen – zijn daarvoor verschillende bronnen. Om te beginnen is er het spreken over God in de bijbel en andere klassieke teksten. Voor gelovigen zijn dergelijke geschriften gezaghebbende vormen van spreken over God, ook al verschillen ze van mening hoe dat gezag werkt. Bij deze boeken onderzoeken theologen de taal, betekenissen, raakvlakken met andere literatuur uit die tijd, met de achtergronden en de geschiedenis, enzovoorts. Zo blijkt de bijbel een lange en ingewikkelde onstaansgeschiedenis te hebben en door die te reconstrueren proberen we beter te begrijpen wat er toen bedoeld werd en wat dat nu kan betekenen.

Daarnaast is er het spreken over God in de ‘geloofsleer’. Door gelovigen en denkers (en soms gaan die samen!) zijn de eeuwen door allerlei uitspraken gedaan over wie en hoe God is en hoe de relatie tussen mensen en God functioneert. Ook de kerk heeft in de loop der tijden van bepaalde uitspraken gezegd dat die juist of onjuist zijn. Al die uitspraken worden geanalyseerd, waarbij vooral de samenhang en consequenties doordacht worden. Je kunt wel alles over God zeggen, maar niet alles is even goed, waar of gezond. Zo helpt de systematische theologie (zo noemen we dat vak) om als het ware de grammatica van de geloofstaal te beschrijven.

Vervolgens is er het ‘spreken over God’ in de concrete praktijk. Mensen praten over God, beleven er iets bij, richten hun leven op een bepaalde manier in, houden religieuze samenkomsten (bijvoorbeeld kerkdiensten) en doen iets met hun geloof. De praktische theologie is het vak dat al deze gestalten onderzoekt, met behulp van sociologie en psychologie. Zeker hier komen ook allerlei nieuwe vormen van geloof en levensbeschouwing aan de orde. Naast het analyseren van wat er gebeurt, probeert de praktische theologie ook te helpen bij het ontwerpen van nieuwe vormen die beter aansluiten bij vandaag. De ethiek – raakvlak tussen praktische en systematische theologie – doet dat vooral bij de vraag hoe je het leven goed kunt leiden.

Die concrete praktijk is niet alleen christelijk. Meer dan ooit hebben we te maken met een wereldwijde ontmoeting. Wat vroeger zendingswetenschap heette, noemen we nu liever dialoog of cross-culturele theologie. Over de grenzen van onze eigen cultuur en godsdienst heen onderzoeken we het spreken over God en zoeken we mogelijkheden om het gesprek goed te voeren.

Het laatste vakgebied binnen de theologie is de geschiedenis. Spreken over God is niet tijdloos. Het is een stukje van een lange geschiedenis, die sterk verweven is met de geschiedenis van de

samenleving. Bestudering van de kerkgeschiedenis helpt om te begrijpen waar we nu staan en hoe allerlei ontwikkelingen gekleurd zijn door concrete situaties en tijden.

Al deze benaderingen vind je in dit boekje terug. Soms nadrukkelijk, soms tussen de regels door. Wij willen graag laten zien dat ze helpen om de basisvragen van het leven helderder te stellen en te zoeken naar een antwoord. Of ten minste daarover in gesprek te blijven. Als je theologie studeert ben je met al dat soort vragen bezig. Wie theologie gestudeerd heeft is opgeleid tot predikant, geestelijk verzorger of leraar, maar er zijn ook theologen te vinden in de journalistiek, het bedrijfsleven enzovoorts. Niet zo vreemd als je bedenkt dat het in de theologie om het leven zelf gaat.

Geweld

R.Ruard Ganzevoort

Published in: Ganzevoort, R.R. en anderen, *Overal een beetje God. Alledaagse Theologie*. Kampen: ThUK, 2002.

Nacht. Een leegstaand huis. Twee jongens sluipen naar binnen. Terwijl de één naar de kelder gaat, loopt de ander naar boven. Op één van de kamers boven staan de muren vol: 'My name is.. Slim Shady.. Marshall Mathers.. kill you'. Opeens hoort hij beneden een schreeuw. Hij rent naar de donkere kelder. Plotseling ziet hij zijn vriend vlak voor zicht. Over zijn mond is zwarte tape geplakt. Achter hem glinstert een kettingzaag.

Met die beelden begint rapper Eminem zijn optredens. Met zijn teksten, stijl en houding verpersoonlijkt hij de harde werkelijkheid vol haat, geweld en opstandigheid. Een publiciteitsstrategie? Misschien. Het zorgt er in elk geval voor dat ouderen zich afwenden en dat maakt het voor jongeren aantrekkelijk. Maar kennelijk weet Eminem een gevoelige snaar te raken. Tussen de stille tochten tegen zinloos geweld door draaien jongeren zijn CD's.

Geweld hangt in de lucht. Het vraagt onze aandacht. Het vraagt om een standpunt. Hoe reageer je op geweld? Wat doet het met jezelf? Dat zijn vragen op verschillende niveaus. Om te beginnen is er de vraag wat geweld precies is, en wat het betekent om ermee geconfronteerd te worden. Vervolgens is er de vraag hoe je er als individu of samenleving mee om kunt gaan. Beide vragen raken onmiddellijk aan hoe je het leven beziet.

Geweld heeft te maken met macht en kwaad. Macht betekent dat je invloed hebt op het gedrag van een ander. Kwaad is dat wat het goede leven bedreigt, ondermijnt of beschadigt. Kwade machten kunnen dan ook allerlei vormen aannemen. Er is individueel kwaad, waarbij de ene mens de ander beschadigt - zoals bij 'zinloos geweld' of seksueel misbruik. Er is ook structureel kwaad, waarbij mensen beschadigd worden door onpersoonlijke structuren en ontwikkelingen - armoede, racisme, enzovoorts. Die twee hangen natuurlijk samen. Racisme bestaat niet zonder dat er mensen, individuen zijn die zich racistisch gedragen. En omgekeerd: veel plegers van individueel kwaad hebben zelf te lijden (gehad) onder structureel kwaad. De manier waarop Eminem haat en geweld vorm geeft, vindt zijn wortels in wat hem zelf overkomen is.

Dat is dus één van de antwoorden: verbittering, omgezet in haat en nieuw geweld. Keihard terug slaan om je eigen pijn te wreken. Ook een samenleving kan hardhandig ingrijpen, geweld gebruiken om geweld te stoppen. Dat is bijvoorbeeld de aanpak van de wereldwijde strijd tegen terrorisme. De reactie op het geweld is ook zelf gewelddadig.

Is er een andere weg? Verschillende levensbeschouwingen en godsdiensten kennen het ideaal van de geweldloosheid. Bekende voorbeelden zijn Jezus, Gandhi en Martin Luther King. Die geweldloosheid is niet altijd een afzien van macht. Gandhi en Luther King zetten hele volksbewegingen op touw, die zo sterk waren dat de overheden er wel rekening mee moesten houden. Ze durfden de machthebbers aan te spreken op het kwaad dat bleef voortbestaan. Zo stredden ze tegen geweld door het te verdragen.

Aan de bron van het christendom en van veel theologisch denken ligt het verhaal over Jezus. Dat kan verschillend gelezen worden: als allesbepalende norm of als voorbeeld. Woorden van Jezus zijn vaak een inspiratie en een struikelblok geweest: 'als iemand je op de ene wang slaat, keer hem ook de

andere toe.⁷ In elk geval komen we alle centrale vragen tegen in het denken over Jezus en over de betekenis van het geweld dat hij onderging. Hij is zelf een voorbeeld van het totale slachtofferschap, gemengd tussen de machten van het kwaad.

Norm of voorbeeld, de vraag naar de betekenis is onontkoombaar. Het antwoord op die vraag moet niet alleen de betekenis vertellen van het geweld dat Jezus overkwam, maar ook van geweld zoals wij dat tegenkomen. Deze zoektocht naar betekenissen is niet nieuw. Het is in de bijbel zelf al gaande. Het is duidelijk dat het verhaal over de dood en opstanding van Jezus een belangrijke rol speelt. Maar de betekenis van dat verhaal wisselt. Vanaf toen en tot op heden wordt daar over nagedacht.

Misschien is lijden onder geweld wel zinloos, een tragisch voorbeeld van wat mensen elkaar aandoen. Maar als je dat zegt loop je het risico dat iemands leven ook zinloos eindigt en oplost in het niets. Of je noemt het politiek geweld, georganiseerd door de machthebbers omdat Jezus een bedreiging voor de openbare orde was. Dan dreigt het gevaar dat je een verhaal doorgeeft waarin de onderdrukkers winnen, zonder dat iemand ze tegenhoudt. Je kunt ook andere betekenissen aan het slachtofferschap geven. Kan het als nuttig, zinvol, of zelfs als heldendaad worden uitgelegd? Een uitleg die veel aanhangers heeft gehad is dat Jezus moest lijden om zo mensen te verlossen, omdat hij met zijn dood de schuld tegenover God inlost. Het risico van deze uitleg is dat je daarmee mensen vooral als schuldig beschrijft en dat het geweld tegen Jezus kennelijk positief was.

Ten slotte kun je de nadruk leggen op de houding die Jezus aannam temidden van dat geweld. Hij mag dan lichamelijk het onderspit delven, geestelijk lijkt hij niet gebroken te zijn. Dat geeft hem een onafhankelijkheid en gezag waarbij de macht van zijn onderdrukkers verbleekt. Zo kan hij het zelfs opbrengen vergeving te vragen voor zijn vervolgers. In dit licht past ook het verhaal dat aan de wortel van het christendom ligt, dat zelfs de dood hem niet kon overwinnen. Met de opstanding wordt dan zijn grootheid, Gods keuze voor de slachtoffers, of de uiteindelijke overwinning op het kwaad gevierd. Maar dan komt weer de vraag op wat dat betekent voor slachtoffers van geweld nu.

Nadenken over het geweld tegen Jezus gaat niet alleen over daar en toen. Het geeft ook bouwstenen voor het verantwoord omgaan met geweld hier en nu. Aandacht voor slachtoffers, strijd tegen overheersende machten, oordeel over het kwaad, verzet tegen machthebbers, of ook vergeving. De overeenkomst is dat er een standpunt achter zit over goed en kwaad: geweld is verkeerd. Wel kunnen er dan nog verschillende strategieën zijn. Maar op al deze manieren proberen we de spiraal van het geweld te doorbreken.

Elk antwoord blijkt ook vragen op te roepen. Gaat het dan uiteindelijk om een balans tussen de verschillende antwoorden? Of zit er in het kwaad iets onoplosbaars? Een kloof waar uiteindelijk geen antwoorden sluitend te krijgen zijn? Misschien blijft het kwaad altijd een raadsel. Is er meer te zeggen dan de oproep om niet aan het kwaad toe te geven, niet mee te doen, maar het verlangen naar een betere wereld levend te houden?

Multiculti

R.Ruard Ganzevoort

Published in: Ganzevoort, R.R. en anderen, *Overal een beetje God. Alledaagse Theologie*. Kampen: ThUK, 2002.

Of je nu Christina of Mohammed heet, ieder mens heeft een eigen culturele achtergrond. Het is de wereld waar je uitkomt, de lucht die je inademt. Zo dichtbij, zo vanzelfsprekend dat je er vaak niet bewust van bent. Totdat je mensen ontmoet die uit een heel andere wereld komen. Heel andere normen en waarden hebben. Heel anders geloven.

Dat soort ontmoetingen zijn in Nederland inmiddels aan de orde van de dag. Turkse meisjes met hoofddoekjes, Nederlandse jongens die zich niets aantrekken van wat hun ouders vinden. Wat je in je eigen cultuur gewoon vindt, dat blijken anderen vreemd, wonderlijk of onbegrijpelijk te vinden. In die ontmoetingen merken we hoe anders anderen zijn. Maar zo merken we ook dat wat wij gewoon vinden misschien wel niet zo gewoon is.

Op wereldschaal hebben we met dezelfde ontmoetingen te maken. De westerse cultuur, opgebouwd met humanistisch-christelijke ideeën, botst op de culturen van Afrika en van de Islam. Onbegrip is het gevolg, en ook geweld. Met kracht proberen we onze eigen ideeën aan anderen op te leggen, omdat we er van overtuigd zijn dat onze ideeën voor iedereen zouden moeten gelden. En dan kan het gaan om grote en belangrijke zaken als democratie, tolerantie, economische vrijheid. Als iedereen onze idealen overneemt wordt de wereld een betere plaats. Maar ja, dat denken anderen natuurlijk ook over hun idealen.

De ontmoeting levert veel vragen op. Om te beginnen zijn er vragen over de ontmoeting zelf. Hoe kun je zo met elkaar omgaan dat je elkaar niet beschadigt? Het gevaar bestaat dat je zo in groepen denkt dat de ander alleen maar vreemd, anders, gevaarlijk lijkt. Er ontstaan karikaturen, overdreven ideeën over de ander. Het is niet makkelijk om echt te begrijpen wat de ander bedoelt. Dat heeft er ook mee te maken dat de mens die je ontmoet niet zomaar een vertegenwoordiger van de groep is. De meeste Nederlandse jongeren zijn wel beïnvloed door de van oorsprong christelijke cultuur, maar ze zijn daar zelf vaak maar nauwelijks mee bezig. Datzelfde geldt voor bijvoorbeeld moslim-jongeren. Van huis uit hebben ze misschien wel de normen en waarden van de Islam meegekregen, maar zelf zijn ze vaak een mengmoes van normen waarden en gewoonten. De cultuur en het geloof van thuis en de wereld van westerse jongeren lopen door elkaar. Zodra je in stereotypen gaat praten ('wij' en 'zij') merk je dat de echte personen uit beeld verdwijnen.

Daar komt nog bij dat het soms lijkt te gaan om een totaalpakket van geloof, cultuur en politiek. Die hebben natuurlijk wel met elkaar te maken, maar ze vallen niet samen. Niet elke Nederlander is christen, paars of rijk. En ook niet elke moslim is intolerant, hoofddoekjesdrager of gewelddadig. Je moet dan ook in de ontmoeting onderscheid maken tussen zulke lagen.

Maar er zijn meer vragen in de ontmoeting tussen christenen, moslims en al die anderen die bij een 'wereldgodsdienst' horen of die hun eigen levensbeschouwing hebben ontwikkeld. De lastigste heeft te maken met de waarheid. Wie heeft er nu gelijk? Die vraag kun je op verschillende manieren beantwoorden. Je kunt bijvoorbeeld zeggen dat iedereen gelijk heeft, dat godsdienst een subjectief privé-gebeuren is. Als jij het zo voelt, dan is het ook zo. Het voordeel daarvan is dat er weinig redenen is om de ander te veroordelen. Het nadeel is dat er ook weinig redenen om te praten overblijft.

Bovendien blijft er weinig ruimte over voor mensen die echt overtuigd zijn van hun eigen geloof en daarvan willen getuigen.

Een ander antwoord is dat er maar één ware godsdienst is. Uiteraard is dat dan je eigen godsdienst. De rest heeft het verkeerd begrepen, of in elk geval minder goed. Deze houding helpt het gesprek niet veel verder, maar het neemt in elk geval serieus dat godsdienst voor veel mensen zo belangrijk en bijzonder is dat ze moeilijk kunnen accepteren dat alle visies gelijkwaardig zijn. Net zoals je niet van iedereen evenveel kunt houden. Je hecht je ergens aan en dat betekent dat je graag zou zien dat anderen voor datzelfde kiezen.

Sommigen zeggen niet dat er maar één ware godsdienst is, maar ze zoeken in elk geval de godsdienst die er het dichtste bij zit. Een soort vergelijkend warenonderzoek. Welke godsdienst heeft de beste ideeën, leidt tot het beste gedrag, enzovoorts. Dat klinkt gezond en het heeft als voordeel dat je kritisch naar verschillende kanten kijkt. Maar het is de vraag of godsdienst zich zo laat vergelijken. Bovendien kijk je dan alleen vanaf de buitenkant. Wat godsdienst echt is ervaar je pas als je er aan overgeeft.

Achter deze verschillende houdingen zit ook de vraag naar God zelf. Zijn alle godsdiensten wegen naar dezelfde God? Of zijn er een heleboel goden? Of is er maar één weg naar God en zijn alle andere wegen dwaalwegen? Theologen hebben het dan over de vraag of en hoe en waar God zich heeft geopenbaard. Maar openbaring – zeggen ze dan – is tegelijk altijd ook een verberging. God laat zichzelf nooit helemaal kennen. En dat maakt de vraag opnieuw moeilijk te beantwoorden.

Uiteindelijk is er nog één vraag die van belang is bij de ontmoeting met mensen van andere culturen en godsdiensten. Dat is de vraag wat die ontmoeting ook met jezelf doet. Ben je bijvoorbeeld bereid ook te leren van de ander? Misschien ontdek je in de ideeën, de beleving of het gedrag van de ander wel iets wat voor jou ook waardevol is. Dan komt de vraag op of je dat ene onderdeel kunt overnemen, of dat je je dan moet aansluiten bij de ander.

Maar misschien is het belangrijkste van de ontmoeting nog wel iets anders. Je ontdekt dat je kunt nadenken over alles wat vanzelfsprekend leek in je eigen levensvisie. Dat betekent nog niet dat je van mening móet veranderen. Maar het helpt je om goed naar je eigen ideeën, je eigen geloof en je eigen cultuur te kijken.